

Duijvendak (M.G.J.). *Rooms, rijk of regentesk. Elitevorming en machtsverhoudingen in Oostelijk Noord-Brabant (circa 1810-1910).*

E. Vanhaute

Citer ce document / Cite this document :

Vanhaute E. Duijvendak (M.G.J.). *Rooms, rijk of regentesk. Elitevorming en machtsverhoudingen in Oostelijk Noord-Brabant (circa 1810-1910).* In: Revue belge de philologie et d'histoire, tome 72, fasc. 4, 1994. Histoire medievale, moderne et contemporaine - Middeleeuwse, moderne en hedendaagse geschiedenis. pp. 1066-1067;

https://www.persee.fr/doc/rbph_0035-0818_1994_num_72_4_7436_t1_1066_0000_2

Fichier pdf généré le 16/04/2018

economische achtergronden; de ondernemers en hun bedrijven; de bedrijfsvoering. Deze onderverdeling laat ruimte voor een zeer gevarieerd aanbod van thema's, waaronder de overheidsinitiatieven, de marktsituatie, de financiering, de technologie, de loonkost en de research & development. Sommige thema's worden uitgediept aan de hand van ontwikkelingen op bedrijfsniveau.

Centraal staan de ondernemers (p. X), aan wie een zeer heilzame maatschappelijke rol wordt toebedeeld (p. XI). Dit kleurt de wijze waarop één en ander wordt behandeld. Berichten van de lokale overheid (vaak bestaande uit ondernemers) worden kritiekloos overgenomen (p. 120) en arbeiders worden stevast „medewerkers” genoemd (bv. P. 361).

Een ernstige kritiek betreft het té descriptief karakter van het boek. Eén voorbeeldje maakt dit duidelijk: op p. 90 staat dat „rond 1880 de mechanisatie in de dakpannenindustrie in Tegelen (begon)”. Er wordt niet uiteengezet waarom dat precies toen gebeurde (buitenlandse concurrentie? Stijging van de variabele kosten?). Een theoretisch kader en/of een duidelijke probleemstelling had dit wellicht verholpen. – Peter SCHOLLIERS.

DUIJVENDAK (M.G.J.). *Rooms, rijk of regentesk. Elitevorming en machtsverhoudingen in Oostelijk Noord-Brabant (circa 1810-1910)*. 's-Hertogenbosch, Het Noordbrabants Genootschap, 1990; één deel in-8°, 408 blz. – Het oostelijk deel van de Nederlands provincie Noord-Brabant (met de steden 's-Hertogenbosch, Tilburg, Eindhoven en Helmond) wordt tijdens de 19de eeuw getekend door een aantal fundamentele veranderingsprocessen: de sterke uitbreiding van het marktveredelingsbedrijf in de landbouw, de ontwikkeling van industriële groeipolen in en rond de Noord-Brabantse steden, een verdubbeling van de bevolking, de uitbouw van een dicht infrastruktureel netwerk, en de opkomst en snelle uitbreiding vanaf 1895 van standsorganisaties op rooms-katholieke basis ('als onderdeel van het landelijk proces van verzuiling', p. 43). In deze achtergrond ontwikkelt de auteur de invalshoek van zijn doktoraatsstudie, verdedigd in 1990 aan de Rijksuniversiteit van Utrecht: het in kaart brengen en het verklaren van de ontwikkeling van de machtsverhoudingen en van de regionale elites tussen 1810 en 1910.

Vertrekkend van een welomschreven theoretisch en methodisch raamwerk zoekt de auteur aansluiting bij het nationaal en internationaal eliteonderzoek ('de laatste jaren (...) gegroeid tot een volwaardig onderdeel van de Nederlandse sociale geschiedschrijving'). Bij de invulling van de basisperspectieven elite en macht wordt vooral teruggevallen op de werken van M. Weber, P. Bourdieu en de Engelse socioloog A. Giddens. Bijgevolg ligt de nadruk op de sociale relatie, wat tegelijkertijd van elite een relatief begrip maakt. In deze studie wordt via drie onderscheiden invalshoeken getracht macht en elite in een omlijnde geografische en chronologische eenheid uit te tekenen: de 'samenstelling': de afzondering van de financiële en de bestuurlijke machtsgroepen (hoofdstukken 4, 5 en 6), de 'familierelaties en de sociale omgang': analyse van drie families uit de regionale elite (hoofdstukken 7 en 8), en de 'funktionering': ontleding van de houding van de elites tijdens drie periodes van conflict en spanning in Noord-Brabant (hoofdstukken 9, 10 en 11).

Via het bijeenbrengen van inlichtingen uit een brede waaier bronnenmateriaal van de meest diverse origine en via de arbeidsintensieve combinatie en correlatie van personalia is de auteur erin geslaagd de regionale toplaag een aangezicht te geven. Dit krijgt zijn meest concrete vorm in bijlage 11 (p. 291-368), waarin we de kerngegevens terugvinden voor enkele tientallen ('de meest relevante') personen en families uit de bestudeerde streek. Een vermelding verdient de zogenaamde 'netwerkanalyse', toegepast ter ontleding van de bestuurlijke elite. Door het verzamelen en met elkaar in verband brengen van alle opspoorbare gege-

vens over functies in bestuurscolleges van politieke, sociale en religieuze aard tijdens vier teljaren (1835, 1875, 1895 en 1910) is het mogelijk de horizontale en hierarchische opbouw van sociale (bestuurlijke) netwerken op te sporen. Uiteraard staat of valt dergelijke analyse met de aanwezigheid en de informatieve waarde van de bronnen. En dit is de zwakke schakel in het voorliggend onderzoek.

Het duidelijkst komt dit naar voren in het hoofdstuk over de financiële elites, waarin nogmaals de kwetsbaarheid van de fiscale bron naar voor komt. Aangezien de lijsten niet volledig zijn (blijft een projectie ten opzichte van de totale bevolking geen *sine qua non*?), niet vergelijkbaar zijn (hoe kunnen we dan komen tot één financiële top?), en soms niet betrouwbaar zijn (zoals de inlichtingen in de registratieregisters van de successierechten; de waarde van deze invalshoek lijkt ons dan ook zeer klein te zijn) is het niet verwonderlijk dat de auteur niet verder komt dan enkele algemene en voorspelbare uitspraken betreffende de verschuiving naar industrieel vermogen (wat echter nog niet hoeft te betekenen dat kapitaal uit handel of grondbezit aan belang inboet).

Een ander voorbeeld vinden we in de bespreking van de 'strijd om de boeren' tijdens de laatste decennia voor wereldoorlog één. Het erg gedetailleerd en goed gestoffeerd verhaal van de stichting en de opmars van de Noordbrabantsche Christelijke Boerenbond wordt afgerond met de toch wel erg algemene uitspraak 'de NCB-top bleek in het bestuurdersnetwerk van 1910 een duidelijk omschreven kern van centrale bestuurders te vormen' (p. 192).

Ook in zijn besluit beperkt de auteur zich in hoofdzaak tot de veranderingen in de bestuurlijke elite. Doordat de machtsbasis verschuift van 'traditioneel leiderschap, familiale verbondenheid, functionele autoriteit en charisma' naar de representativiteit van politieke en sociale organisaties (p. 197), groeit de kloof tussen financiële en bestuurlijke elite en wordt deze laatste toplaag mer open en heterogeen. Dat niet dieper kan ingegaan worden op de uitbouw en desintegratie van de machtsverhoudingen is zoals hoger vermeld het gevolg van de beperkte invalshoek die de beschikbare bronnen toelaten. Dat de auteur zich hiervan bewust was lijdt geen twijfel, maar het combineren van diverse invalshoeken en het creatief verwerken van de inlichtingen over functiecombinaties heeft deze beperking niet kunnen opheffen. Dat het machts- en elitevormingsproces in de loop van de 19de eeuw een meer diffuus karakter krijgt en dat de snelle uitbouw van de rooms-katholieke organisatie vanaf het einde van de eeuw hierin een belangrijke versnellingsfaktor is geweest, komt duidelijk in het boek naar voren (met de blijvende vraag welk 'vacuüm' door deze nieuwe bestuurders in de Brabantse dorpen wordt opgevuld). Maar voor een diepgravend inzicht in processen van machtsvorming en in het samenspel tussen de diverse elites (op p. 95 duikt ook nog de 'reputatie-elite' op, welke verschilt van 'de bestuurlijke en financiële top van de regio') blijft de lezer ondanks de veelbelovende vraagstelling in belangrijke mate op zijn honger.

Vermelden we tenslotte dat de voetnoten 40 tot 48 op p. 373 ontbreken. – Eric VAN-HAUTE.

Histoire de la Ligue de l'Enseignement et de l'Éducation Permanente, 1864-1989. Brussel, Ligue de l'Enseignement, 1990; één deel in-4°, 259 p., ill. – Dat men bij de *Ligue de l'Enseignement et de l'Éducation Permanente* een zeer gezonde belangstelling heeft voor geschiedenis, zal onderhand wel duidelijk zijn voor iedereen die wat met onderwijsgeschiedenis bezig is. Reeds in 1986 verscheen een eerste, luxueus uitgevoerd werk over de rol van de Ligue in de verdediging van het officieel onderwijs vóór 1914. Nu bracht de Ligue naar aanleiding van haar 125ste verjaardag (zij is daarmee zowat de oudste nog werkende vrij-